

T A R İ H VESİKALARI

Sayı: 11

Şubat 1943

Cilt: II

KAPICIBAŞI NIŞLİ MEHMET AĞA'NIN MOSKOVA SEFARETNAMESİ

[c. II. sayı: 10, s. 299 dan devam]

beşer altışar göz değirmenler ve şehrin önü bir kebîr göl ve şehri bayır ve dere içinde gölün kenarıyla dizilmiş ve gölün kenarında sekiz aded fırkate üzeri puşide olmuş ve onun önünde yirmi mikdarı sagîr şayka topları ve gölün orta yerinde gemiler alâtı için bir kârgir han misillü bina yapılmış ve kal'a didikleri bayırın tepesinde gölün bir başında mezbûr bende varınca bir buçuk âdem kaddi mikdarı hendek ve hendeğin üzeri bir kat şarampo dizilmiş ve bazı köşelerinde tabya misillü ikişer üçer timur topları var. Vel-hasil bu mahalle gelince asker muhasara idecek bir kal'a görmedik. Cümle kal'a didikleri birer palanga misillü olub Tatar havfinden kimi çatmadan ve kimi dizme birer şarampo çevrilmiş ve bazılarının önünde ağaçdan birer çarh-ı feleği var. Varo-niş'den çıkub bir saat kadar doğru yol ile gidilüb ba'dehu sol tarafına batıya doğru çevirdiler. Mezbûr tercümanı çağırub "doğru yolun nişanı var, siz bizi batı tarafına çevirdiniz," deyü sual olundukda "bu yol dahi yakındır ve menzil baygırları bu yolda tedarük olunmuşdur," deyü cevap eyledikde "elden ne gelür? Sabırdan gayrı çare pezîr değil, sonu selâmetdir," deyü kendüme teselli iderek revâne olunmuşdur.

Der menzil-i karye-i
Civatne (جوآتنه)
Saat 5

Der menzil-i karye-i
Konkulayıs (قوتقولایس)
Saat 5

Der menzil-i karye-i
Benarbe (بناربه)
Saat 6

Der menzil-i karye-i
Beletse (بلتسه)
Saat 5

Der menzil-i
Betroska ^{18]} (بتروسکه)
Saat 5

Der menzil-i karye-i
Bekremo (بکره مو)
Saat 8

Der menzil-i karye-i Mekiska ^{19]} (مکیسکه)
Saat 9

Menzil-i mezbûra gelür iken ziyade şiddet-i şita olmağla üç dört hizmetkârlarımızın elin ve ayağın üşüdüb bir vechile hareket imkânı olmamağla bir gün meksolunmuşdur.

Der menzil-i kal'a-i Bogrdediski (بوغرده دیسکی)
Saat 4

Kal'a-i mezbûr Çatmadan sagîr bir viran kal'a; üç aded timur sagîr topu var ve bir komsar müceddeden soltat yazub zor ile reâyadan devşirüb ahur misillü bir dam içinde doldurmuşlar, kimi ağlar, kimi feryad ider. Konak arar iken âdemlerimiz görüb haber virdiler.

Der menzil-i kal'a-i Kiklof (کیک洛夫)
Saat 5

Kal'a-i mezbûr gibi harab olub derununda ancak bir zabıt evi var.

^{18]} Petrovskoe, ^{19]} Nikitzkoe

Bu mahalde dahi ziyade şiddet-i şitâdan hareket mümkün olmayub bir gün meksolunmuşdur.

Der menzil-i kal'a-i Tuğla
Saat 5

Kal'a-i mezbûr Oba^{20]} tabir olunan sunun üzerinde nisfı taş ve nisfı tuğladan eski zaman binası olub hendeği yok, sekiz aded kulesi var. Mezbûr su İdil suyuna akar ve bu mahalde Çarın tüfenk kârhaneleri olub cümle askerine tüfenk bu mahalde yapılır ve şehrin kenarında bir saray misillü Çarın olmak üzere altı mahzenli ve cümle mîrî tûfengi bu mahalle vaz' iderler. Bu mahalde dahi araba ve bargir tedarüki için bir gün meksitdirdiler.

Der menzil-i karye-i Vaşane

(واشانه)

Saat 6

Der menzil-i kal'a-i Serbihof^{21]}

(سربخوف)

Saat 15

Mezbûr kal'a-i Tuğla gibi tuğladan yapılmış dört kulesi var ve üç varoşu var ve etrafında altı aded manastırı var; bir mükellef şehirdir. Bu mahalde dahi araba ve bargir bahanesiyle bir gün meksitdirdiler.

Der menzil-i karye-i Libabeste

(لبابسته)

Saat 5

Der menzil-i karye-i Bahre

(باخره)

Saat 7

Tercüman-ı mesfur bu mahalden ilerü Moskov'a gitmişdir.

Der menzil-i varoş-ı Mosko

Saat 6

El-vâki fi 72 R. 1135 (27 rebîulâhır 1135 = 4. II. 1723)

Hududdan Moskov şehrine varınca

Hududdan elli yedi günde

cem'an yekûn 225 saat

Moskov şehrine dahil olunmuşdur

Varoş-ı mezbûra gelür iken çeyrek saat kurbinde bir mülevves donuz (طگوز) damı içine götürüb üzerimize tayin olunan mayor "buyurun bu mahalde bir kahve için, Antonaki ileri gitmişdir, haber gelince meksedersiz,, dedikde biz dahi "âyâ Nâme-i Hümayuna istikbal için âdem mi gelür,, mülâhazasıyle bed rayihadan inmek dahi bir vechile mümkün olmayub arabamızın içinde iki saat mikdarı meksolunub ba'dehu tercüman gelüb bin dürlü veled-i zinalık ile "buyurun, varoşda konaklar hazırdir; yarın kendi konağımıza gidersiz,, deyü cevab eyledi. Biz dahi "A tercüman, çünkü gene sen gelecek idin ve konaklar varoşda idi, bizi böyle Nâme-i Hümayun-ı şevket-makrûn ile böyle bir yerde niçün bekletdin? Biz doğru konağımıza gider idik,, deyü âhir-i kâr, vakt ü hale göre sabridüb varoşda konağımıza nüzul olundukda bir iki saat sonra mesfur

^{20]} Ulpa ^{21]} Serpoukov

tercüman gene gelüb "sultanım, size tayinatdan mâadâ ikram için üç günlük kahve ve şeker gibi zahîre göndereceklerdir. Lâkin bu kadar çok zahîreyi birden neylersiz? Bendenize havale buyurun akçasın aluruz, ben onu yaparın,, deyü vâfir arz - ı hulûs ideiek bizi tama - ı hama düşürüb teşhir itmek dekkine sülûk eyleyüb biz dahi kendüye " bu teklifi bize itme; bizler Çarın müsafiriyüz, ne gönderirlerse kabul ederiz, akça almak Devlet-i Aliyyenin şanına düşmez. İnayetlü Efendilerimizin eyyam - ı devletlerinde bizim bir türlü akçaya ihtiyacımız yokdur; getürsünler biz de yeriz, soltatlar da yesünler, Şevketlü Padişahımıza ve Çara dua eylesünler ,, deyü redd-i cevap eyledik. Bu mahalle gelince kendi nefsimiz için bir mahalde meksitmemiş idik. Bir mikdar temaruz idüb "yarın cum'adır, gitmem,, deyü varoşda bir gün meksolunub gene mesfur tercüman tarafımıza gelüb "sultanım bir mikdar halvet idin, bazı sözüm vardır,, deyü halvet eyledikde "devletimiz tarafından size ikram için Çar Hazretleri mukaddem Âsitaneyeye gelen Elçiyi istikbal için tayin eylediler, yarın bu mahalden gene menzil arabalarına binersiz ve anın konağına gidersiz. Ol mahalde bir kahvesin içersiz; ba'dehu ol sizi hintosuna bindirüb konağına getürür ve üzerinize bir gayri mayor tayin ider. Size ifade için devlet tarafından tâbiriyle beni gönderdiler,, dedikde biz dahi "pek hazzeyledik, memnun olduk ikramlarından; ancak ol bizi mi istikbal ider, yohsa biz anı mı istikbal ideriz? Eğer ol bizi istikbal iderse zâhir konağına gelür, buyurun deyü davet ider ve konağına götürür,, dedikde "yok sultanım bizim Elçimize Devlet-i Aliyyeden Çavuşlar Emîni Çırpıcı Çayırına karşı geldi ve bizim Elçimiz ol mahalde anın ayağına indi ve kahve içdi. Siz dahi anda inüb bir kahve içersiz,, deyü cevap verdikde biz dahi "dünkü gün, ol dahi yolda karşılayub ve buyurun bir kahve için deyü teklif edeydi, biz dahi iner kahvesin içerdik. Ben kendi nefsim için ikram istemem; ancak Şevketlü Azemetlü Kudretlü Padişah - ı İslâm Efendimizin Nâme-i Hümayun ı şevket - makrûnlarını Moskov şehrinde konaktan konağa gezdirmegi irtikâb idemem, vel-hasıl gerü avdetimi ihtiyar ve ölümümü irtikâb iderim. Devlet-i Aliyyeyi tahkire İnayetlü Efendimin dahi rızası yokdur,, dediğimizde "ya sultanım konağına geldiği halde siz anı ne mahalde istikbal edersiz,, deyüb biz dahi "ber kaide dostluk merasimi üzere odanın orta yerinde karşılaşıyoruz,, deyü cevap idüb "yok sultanım ol büyük âdemdir, ister ki çak anı siz sokak kapısından taşra istikbal idesiz,, dedikde " ya a tercüman, bizden büyük müdür? Biz hem Şevketlü Padişahımın Kapucupaşısıyız ve hem bu günkü gün Nâme-resâniyız ve hem müsafiriz,, deyüb "dinle tercüman, Sen Devlet-i Aliyye-i ebed-peyvendi bilürsün. Konağına gelüb buyurun deyü davet ider ise

ne güzel, yohsa ben anın konağına gitmek mutasavver değildir. Dündenberü devletiniz tarafından ne hoş geldiniz dimeğe bir âdem geldi ve ne hatırımız sual eylediler. Gene manâ değil, heman yarın bu mahalden kendü koçuma binerek ve doğru konağımıza gideriz,, deyü cevab eyledik. “Ey sultanım bu mükâlemedir varayım cevabınızı tebliğ ve haberin getürürüm,, deyüb gidüb ertesi ales-seheri gelüb “İmparator Efendimizin tabiri ile ikramen kendü hintovunu ve kendü has askerini tayin eylediler,, deyü cevab getürüb bir iki saatden sonra bu mahalden hareket ve kendü koçumuza süvar bir mikdar gidildikde varoş ucunda karşumuzdan elleriade sim borular ve trampetelerle yüzden mütecaviz güzide atlı askeri ve yedi sekiz aded hinto ve Çarın kendi hintovu içinde bundan akdem Âsitaneye gelen Elçisi Elekso Dasko ^{22]} koçumuzun yanına geldikde tercüman-ı mesfûrun vesatatiyle koçumuzun içinden bizi hintoya davet eylediler. Biz dahi “Şevketlü Kudretlü Mehabetlü Efendimizin Nâme-i Hümayun-ı şevket-makrûnlarının mehabetini izhar için hintodan insünler ve bizi davet eylesünler,, deyü cevab edüb tekrar “buyurun biz de ineriz,, deyü hintodan gene inmeyüb bizi ayaklarına götürmek dekkine sülûk eyledikde biz dahi tercüman-ı mesfura “hintodan inüb beni davet eder ise ne güzel ve illâ Şevketlü Kudretlü Padişahımın mübarek başı için inmedikce inmem,, deyü cevab verildikde gayri metanet idemeyüb hintodan inüb ve “buyurun,, deyü bizi davet eyledikde biz dahi inüb hal ü hatır sual ve hintoya binilüb konağımıza âzimet ve şehri Mosko'nun ne kadar er ve avreti var kesret-i ziham ve iki geçe seyirci dizilüb ve Çar kendi dahi anda olmak ihtimali vardır. Esna-yı musahabetde ibtida “Âsitanedan azimetinizde Şevketlü Efendimiz ne mahalde idiler,, deyü sual eylediklerinde “İnayetlü veliyy-ün-niam Efendimizin Sa'd-abad nâm mahalde ziyafetlerinde idiler» deyü Sa'd-abad'ın ferah-fezalığı tavsif olundukda saniyen Şahzâde-i civanbaht efendilerimizin ve İnayetlü veliyy-ün-niam efendimizin sıhhatlerin sual. Biz dahi “hamdü lillahi tealâ gerek Şevketlü efendimizin ve gerek Şahzâde-i civanbaht efendilerimizin ve gerek veliyy-ün-niam efendilerimizin vücud-ı mes'udları sıhhatde olub pek güzellikleri vardır,, deyü dostlarına olan ikramlarıyla hüsn-i hulkların tavsif eyledikde kendü dahi “öyledir,, deyü istişhad ve “biz dahi çok ikramların gördük,, deyü şapkasın çıkarub temenna eyledi ve dostluğa dair nice musahabet ile konağımıza nüzul olundukda hizmetimize bir mayor tayin edüb ve hediye olmak üzere «size üç günlük zahire teslim eylesünler,, deyü veda ve “biz de gene yoklarız,, deyüb konaklarına gittiler.

Fi 29 R. 1135. (29 rebiulâhir 1135 = 6. II. 1723).

İkramen konağımıza döşedikleri bisat bir kebîr kârgir odanın köşe-

^{22]} Aleksey İvanoviç Daşkov [İstanbul elçiliği: 1719-1721]

sinde bir kerevet yapıdırılıb üzerini kırmızı Leh çuhasiyle döşeyüb ve baş yadığı misillü sade hitayî taklidi dört aded yasdık ve duvarları mez-bür çuhadan kaplayub ve orta keçesi yerine hamam kapusuna mıhladık-larıkeçeden bir mor keçe döşemişler ve bir sağır odaya dahi yatak olmak üzere bir sağır kerevet ve üzerini mesfur çuhadan döşeyüb ve kerevet cirmi kadar gene ol hitayî taklidinden bir zar (perde) çekmişler. Mesfur mayor bir defter getirüb "size Çar tarafından hediye olmak üzere üç günlük zahîre gönderdiler,, deyüb biz dahi "berekât versün, hazzeyledik, memnun olduk, teslim edin,, deyü cevap verdik. Defterin suretidir ki bu mâhale tahrir olundu :

<i>nan</i>	<i>reogan-i sade</i>	<i>tuz</i>	<i>pirinç</i>	<i>üzüm</i>	<i>badem</i>	<i>büber</i>
<i>aded</i>	<i>kıyye</i>	<i>kıyye</i>	<i>kıyye</i>	<i>kıyye</i>	<i>kıyye</i>	<i>kıyye</i>
125	39	13	39	13	6	5
<i>reogan-i zeyt</i>	<i>kahve</i>	<i>şeker</i>	<i>soğan</i>	<i>sarmısak</i>	<i>sirke</i>	<i>süt</i>
<i>kıyye</i>	<i>kıyye</i>	<i>kıyye</i>	<i>kıyye</i>	<i>kıyye</i>	<i>kıyye</i>	<i>kıyye</i>
7	13	13	21	8	15	15
<i>şem'-i asel</i>	<i>şem-i reogan</i>	<i>asel</i>	<i>gâv</i>	<i>tavuk-ı mısri</i>	<i>ördek</i>	
<i>kıyye</i>	<i>kıyye</i>	<i>kıyye</i>				
3	15	15	3	10	15	
	<i>tavuk</i>	<i>güvercin</i>	<i>koyun</i>	<i>buzacı</i>		
	50	30	12	2		

Defter mucebince bir mikdarını kendümize kusurun ağalara ve üzerimize tâyin olunan kapudan ve soltatlara taksim olundu. Ertesi Elçi-i mesfur gene tarafımıza gelüb "bu gün günümüz idi, lâkin dünkü gün gelür sizi yoklarız, demiş idik hilâf olmalıym, deyü ana binaen geldik,, deyü hal ü hatır sorulduktan sonra elimizden tutub «buyurun sizinle odaları gezelim, beğendiniz mi» dedikde galiba mahfî bizimle görüşüb niye geldiğimizi haber almak zamîri olduğu mülâhaza ve ibtida kendüleri "ahşam Çar Hezretlerinde idim, sizi sual eylediler ve sizinle bazı mükâlemeye bizi tâyin eylediler. Eğerçi Devlet-i Aliyyede sizinle görüşmedik, lâkin eyülüğinizi işidir idik. El-hamdü lillâhi tealâ sizi tâyin eylediklerinden pek memnun olduk,, deyü dil nevazlıklar edüb biz dahi kendülerine "sizin me'mur olduğunuzdan ziyade memnun olduk ; zira bu sulh-i müebbed^{23]} sizin vesatatiniz ile olub bu dostluğun takvîyetine sa'yedeceğiniz bî-iştihadır,, dedikde tekrar kendüleri "eğer sizin geldiğiniz bu sene olan seferimiz için ise nişleyelim, ol mahalde bu kadar zararımız oldu ödemediler, biz-zarur sefer olundu, lâkin ol dahi bir surete ifrağ olunur,, diyerek ağzımızdan

^{23]} 16. XI. 1720 tarihinde İstanbul'da imzalanan ahidname, *Muahadat Mecmuası*, c. III, s. 229-237

bir cevaba müterakkib oldukda biz dahi kendülerine “inşâ-Allâhu tealâ yedimizde olan emanet-i kübrâyı mahalline teslim edelim, inşâ-Allâh sizinle me'mur olduğumuz vechile iki devletin dostluğunun takvîyetinde sadakat ile bezl-i makdur edelim heman Hak sübhanehu ve tealâ hazretleri tevfikın refik edüb encamını hayr ile fetheylîye âmîn,, ve buna dair bazı müzakereler olunub vedâ eyledikde “mazur olsun, menzil ile geldik size lâyük hediyemiz yok,, deyü itiraz ile kendüye bir ağır boyama ihda olundukda şapkasin çıkarub temenna ve “biz de avretimize götürelim,, diyerek gitdiler. İki gün mürurundan sonra üzerimize tâyin olunan mayor gelüb “tayınınız için Divandan akça tâyin eylediler; zira tayin verilse belki tab'ınız üzere şeyler bulunmaz, bir sehilden götürürüz,, deyü istizan edüb biz dahi kendüye “berekât versün, her ne gönderirlerse makbulümüzdür, lâkin biz bu vilâyetde ne mahalde ne satılır bilmeyüz; bize zahîre gönderseler, memnun olurduk. Bizim Devlet-i Aliyyede âdet budur. Elçilere tayin olunan tâyinât ü teşrifatdan bir defter ile kendülerine gönderirler; kendüleri akçaya talib olur ise akçasın dahi diriğ etmezler; biz akçaya talib olmayuz, lâkin kendülerinin âdetleri ne ise biz müsafiriz; ne gönderirler ise kabul ederiz,, deyü cevap, bir iki saatden sonra mesfûr mayor ile tercüman gelüb selâm eylediler: “Yevmiye 25 ruble cenabınıza ve on ruble Osman Ağaya gönderdiler,, deyü “iki kesede memhur yedi günlük olmak üzere haftadan haftaya yedişer günlük mayor götürür teslim eder,, dedikde alub kabzolundu. Biz dahi ol gün oğlumuzu tarafımızdan Başvekile gönderüb selâmdan sonra “Nâme-i Hümayun-ı şevket-makrûna etdikleri ikramdan hazzeyledik, memnun olduk; lâkin heman kendüleriyle görüşüb bir saat mukaddem yedimizde olan emanet-i kübrâyı teslim eylemek intizarı kaldı, kendüleri dahi “inşâ-Allâhu tealâ iki üç güne değin biz dahi kendüleriyle görüşürüz,, deyü cevap edüb ve “hatırların sual ederiz,, deyü oğlumuz avdet ve mah-ı mezbûrun dördüncü günü ve nüzulümüzün beşinci çeharşenbih günü.

Elvaki fi 4 Ca. 1135 (4 cümaziyelvel 1135 = 10. II. 1723)

Yevm-i mezbûrda tercüman-ı mesfûr tarafımıza gelüb “bugün /ikinci vakti Başvekile^{24]} buluşmağa gitmenizi ifade için beni gönderdiler” deyü istiyzan ve ikindiye buçuk saat karîb Başvekil tarafından üç aded hinto ve on re's bargir ile üzerimize tâyin olunan mayor gelüb buyurun,, deyü davet ve hintolara binilüb derun-ı kal'ade konaklarına varıldıkda ikinci odada Âsitaneye gelen Elçi-i mesfûr gene karşılayub “buyurun,, deyü iskemle üzerine iclâs için teklif ve Başvekil geldikde ayağa kaldırmak dekkine sülûk eylediği mülâhaza ve oturmayub Başvekil dahi karşumuzda bir odadan gelüb “hoş geldiniz, safa geldiniz,, de-

^{24]} Aleksandr Daniloviç Mençikov [1672-1729]

yüb bir mikdar musahabet ile hal ü hatır sualinden sonra "Devletlü İna-yetlü Mürüvvetlü, veliyy-ün-niam, sâhib- devlet Efendimiz Hazretleri siz dostlarına ikramen kendü muteber Ağalarından Osman Ağa ile mektub-ı sadakat-mashubların kendi eliyle vermek üzere tarafınıza ke-mal-i mahabbetden irsal buyurmuşlardır,, deyüb hamuş ve Osman Ağaya havale olundukda ol dahi leb-i edeb ile takbil ve Devletlü, İna-yetlü Efendimizi tezkir ile medhü sena ve dua eyledi ve kendülerine teslim, ba'de-hu "buyurun,, deyü ortada bir mase (مسه) tâbir olunur sofrâ ve etrafında dört aded iskemle birinde kendü ve birinde Osman Ağa, birinde Elçi-i mesfûr oturulub bazı müzakereden sonra halvet ve "sâhib-i devlet Hazretlerinin esrara müteallik lisanen siparişleri var mıdır,, deyü ağız ar-yub "inşâ'-Allâhu tealâ yedimizde olan emânet-i kübrâyı mahalline tes-lim edelim ba'dehu tefhimi muktazi olan mevad ifade olunur,, deyü ce-vab verdikde kendüleri dahi "ahşam Çar Hazretlerinde idim, cumartesi günü buluşmanızı tenbih eylediler ve buluşmanız mükâlemesine Elçi-i mesfûrdan ötürü yarım cenabınıza varırlar ve söyleşürsüz,, dedikde "pek makul hoş geldiler,, deyü cevap verilmişdir. Tekrar taraf-ı Devlet-i Aliy-yeden sizin gibi uslu âdem gönderdiklerinden hazzeyledik ve Kapuket-hüdamız dahi sizin eyülüğünüzü yazmışlar, teşrifinizden Çar Hazretleri dahi ziyade memnun oldular,, dediklerinde biz dahi "Şevketlü, Kudretlü Efendimizin ednâdan ednâ bir kullarıyuz, heman Hak subhanehu tealâ Hazretleri eyülükden ve sadakatden tefrik eylemeye,, deyü cevap ve yol zahmetlerin sual ve itizar edüb biz dahi "her vechile şükranelik ve pa-dişahlar müsafiri zahmet çekmezler; bâhusus mürur eylediğimiz mahaller-de ikramımız için kendüleri lisanen tenbih etmişler, elbette yolun zah-meti mukarrerdir; ancak salimen gelüb İna-yetlü Efendilerimizin dostların gördükde anlar dahi bil-küllüye ferâmuş olunmuşdur, ancak üzerimize tâyin olunan mayor ve kapudan hizmetlerinden her vechile dâmen dermiyan ve azîm zahmet çekdiler, mükâfatların sizden rica ederiz,, deyü hizmet-lerinde şükranelik ve bazı dostluğa dair dahi musahabet, kahve ve çay şerbeti içilüb vedâ' ve gene hintolar ile konağımıza nüzul ve İna-yetlü Efendilerimizin tekmil-i ırzı için hintocılarına ve âdemlerine ikram olunmuşdur. Ertesi gün Elçi-i mezbûr Çar'a buluşmamız mükâle-mesi için gelüb "yarın ales-seherî buluşmanızı tenbih eylediler, hazır olmanız için size ifade etmeğe me'murum ve sair mülûkden gelen elçiler Çarların eski sarayında buluşmazlar, ancak Şevketlü Padi-şaha ikraman İmparator Hazretleri tâbiri ile sizi eski sarayında buluş-duracaklardır, ve size ikramen ayak üzere kıyam edeceklerdir ve yarın size ikramen gene gelürüm ve İmparatora varıldıkda ne ma-halde duracağınızı size tefhim ederim ve ben mukaddema Devlet-i Aliyyeye vardığımda bizi Çavuşlar Emîni istikbal eyledi, sonra Büyük-

elçilik geldikde Çavuşbaşı Ağa geldi, lâkin benim pâyem Çavuşbaşidan büyükdür, ancak Şevketlü Padişaha ikramen size bizi göndermeğe İmparator Hazretleri ferman eylediler,, Biz dahi kendülerine “mukaddemce gelüb haber verdiğinizden memnun olduk ve Çar Hazretleri her ne kadar ikram etseler kendü lâyıklarıdır ve ikramı Şevketlü, Kudretlü Padişahıma ederler ve siz dahi pâyemiz Çavuşbaşı Ağadan büyükdür irade eylediniz. Devlet-i Aliyyenin Çavuşbaşısı ziyade büyük âdemlerdir ve ve hem sâhib-i divandır ve Şevketlü, Kudretlü Efendimizin Arz Ağalarındandır, lâkin biz sizin sair pâyenizi aramayuz, siz Devlet-i Aliyyeye Büyükelçilik ile gelmiş âdemsiz ve huzur-ı hümayuna rûymal etmişsiz, elçiler büyük âdemdir, biz sizi ol rütbe ile itibar ederüz,, deyü cevab verildikten sonra hintovına binüb gitdiler. Der’akab gene gelüb “si den bir şey talep etsem gerek idi, hatırımdan gitmiş şimdi anın için geldim. İmparatorun önünde çok musahabet olmaz, söyleyecek cevabınızı şimdi bize ifade buyurun,, deyü mutalebe eyledikde biz dahi bir mikdar imtinâ edüb ancak vermemekden vermek enseb olmağla bir kâğıda tahrir ve yedlerine teslim olunub gitdiler.

Verilen kâğıdın suretidir

Sultan-ül-berreyn ve hakan-ül-bahreyn hâdim-ül-haremeyn-iş-şerifeyn sâni-i İskender-i Zülkarneyn es-sultan ibn-üs-sultan ibn-üs-sultan Şevketlü Kudretlü, Mahabetlü, Padişah-ı cihan es-sultan-ül-gazi Ahmed Han ibn-üs-sultan- el-gazi Mehmed Han ibn-üs sultan İbrahim Han Efendimiz Hazretlerinin Nâme-i Hümayun-ı şevket makrûn-ı meymenet-meşhunlariyle âli-himem, melekiyy-üş-şiyem, düstur-ı ekrem müşîr-i efham, nâzım-ı menâzım-ül-ümem, Vezîr-i Âzam, Damad-ı Hazret-i şehinşah-ı muazzam, Devletlü, İnyetlü, Mürüvetül, Merhametlü, veliyy-ün-niam, sahib-i devlet Efendimiz Hazretlerinin tebliğ-i mahabbet ve meveddet-i dostane ve mektub-ı sadâkat-i müsâlemet-nişaneleriyle bu kulların Hürmetlü, Riayetlü, Mahabbetlü, Sadakatlü siz ulu dostlarına hatır-ı dostanelerin istinba ve isti'lâm için irsal buyurmuşlardır. Felillâh-il-hamdü vel-minne ^{فله الحمد والله} emânetleri siz Mahabetlü dostlarına teslim olundu, kıraat olundukda her ahval ü mevad malûmunuz olur. İnşâ-Allahü tealâ Şevketlü, Azametlü Efendimizin siz Sadakatlü dostlarına olan hüsn-i zanları üzere sizlerden dahi her vechile dostluk merasimine lâyıık ve sulh-i müebbed i müekkedenin şerâitine müvafık mehabbet ü mevoddete dair südur eden harekât ve kelimatınızı taraf-ı Devlet-i Aliyyelerine inşâ-Allahü tealâ sadakat üzere tebliğ ve tefhim olunur. Bundan sonra ve cenab-ı sadakat-meablarına tefhimi muktazi olan bazı mevad def'a-i

sanide arz u ilâm olnur. Hak sübhanehu ve tealâ Hazretleri encamını hayr ile fetheyliye âmîn.

Yevm-i cumartesi el-vâki fi 7 Ca. 1135 (7 cümaziyelevvel 1135 = 13. II. 1723)

Elçi-i mesfur ales-seherî gelüb "düñki gün verdiğiniz kâğıdda İmparatorumuzun elkabını yazmamışsınız. Şevketlü Padişah bile Nâme-i hümayunlarında dahi zikrederler kendüyi ve vilâyetlerini; anılmamış ve hem Sâhib-i devlet Hazretlerinin mektubunu, Nâme ile bile verilmez, anı gerü alıkoyun ve bir def'ada dahi anı veririsiz,, deyü cevap eyledikde biz dahi "İnayetlü Efendimizin mektubu Nâme-i hümayun ile Çar Hazretlerine gönderilmiştir. Mektubu ben gerü alıkoyub sonra kimesnenin eline veremem. Eğer emanetleri bu vechile kabul ederler ise ne güzel, etmezler ise varub istizan edin ve bir şafi cevap getirün. Çarın elkabı hususu mümkündür. Yolunda olan işe biz dahi râzıyız; yolunda olmıyan işi bize teklif eylemek Şevketlü Efendimin mübarek başı için kesri-ı ırzı olacak iş etmek emr-i muhaldir,, deyü bir mikdar tehevür ile cevap verilüb girdiler. Der'akab dört aded hinto ile ve on kadar eğerli bargir ile tarafımıza gelüb "buyurun size müntazırlardır,, deyü davet, biz dahi Nâme-i hümayun-ı mehâbet-makrûnu ve İnayetlü Efendimin mektub-ı şeriflerini bir ağır gülgünî boyamanın içine sarub oğlumuzun elinde ve önümüzce Çarın bir hintovında biz dahi ardınca Çarın kendü hintoviyle kal'anın Başvekile gidildiği kapudan girilüb Moskov şehrinin ne kadar avret ve oğlanı var ise sokaklarda kesret-i ziham ile dolaşdırılıb ve derun-i Moskov'dan mürur eden nehri köprü ile ubur ve iç kal'ade Çarın sarayı önünde bayraklariyle beş yüz mikdarı soltatlar selâma dizilüb ve nerdüban ayağınadek hinto ile varılıb ol mahalde nüzul, önümüzce oğlumuzun elinde Nâme-i hümayun bir tarafında sîm kemer gadâre ile şâtırımız bir tarafında kuka (توقه) keçesiyle kapucumuz nerdübandan yukarı çıkub bir dehliz ile bir mikdar gidilüb sağ tarafımızda Osman Ağa ve Han Hazretlerinin Ağası Tan Asar (تالك انار) Ağa ve sol tarafımızda Âsitaneye gelen Elçi ve etbamız sim gadâreler ile ensemizde ibtidaki odanın önüne varıldıkda içerüden siyahlar giymiş ve şapkası koltuğunda bir Moskovlu karşı gelüb «İmparator Hazretleri size ikramen bizi istikbal için gönderdiler» dedikde biz dahi bir mikdar tevakkuf ve «siz kimsiz» deyü sual olundukda «biz Polkonik^{25]} (بولقونيك) tâbir olunan İmparatorun kendü has askerinin başıyız» deyü cevap, biz dahi «hazzeyledik, memnun olduk» deyü ba'dehu bir kebîr oda kapusuna gelindikde bir köhne delik kaliçe döşenmiş ve kapunun karşı nazâresinde odanın bir köşesinde üç kademeli dört zirâ' mikdarı çar-

^{25]} Rusçası: Polkovnik = Albay

gûşe (dörtköşeli) bir sofa ve üzerinde Çar durduğu mahallin sağ tarafında tahtadan bir sanduka misillü beşgöz (بشكوز) ve sol tarafında ensesinde bir kebîr yaldızlı iskemle ve vükelâsı sofanın iki tarafından kapuyadek dizilmiş ve kendüsi sofa üzerinde olan iskemlede oturur iken biz dahi Nâme-i hümayun-ı şevket-makrûn önümüzce içerü girildikde iskemleden ayağa kıyam ve şapkasın koltuğuna alup sanduka misillünün yanına gelüb durdukda oğlumuz dahi Nâme-i hümayun ile sağ tarafda selâma durub biz dahi kendünün nazâresinde teenni ile Nâme-i hümayunun üzerinde olan boyamasın açub ve yalnız Nâme-i hümayun elimize alub ve âdâb ile takbil ve Efendimizin mektub-ı şeriflerini boyamanın üzerinde yanımızca sofaya varilub kendimiz seddin üzerine çıkup Çar'a bir adım kalıak Nâme-i hümayunu takbil ve başımıza koyub kendülerine teklif olundukda Başvekiline söyleyüb ol dahi durduğu mahalden yanımıza gelüb eline teslim olundukda anlar dahi Çar'ın yanında olan sandukanın üzerine kodular. Biz dahi dönüb sofadan bir kademe inüb üzerinde karar eyledikde E'çi-i mesfur «bir kademe dahi aşağıda durun» deyü yer gösterüb aslâ isga eylemediğimizde Çar binefsihi kendü dillerince «Haraşo (خراشو) güzeldir» deyü cevap eyledi. Biz dahi bundan akdem verdiğimiz kâğıddan izdiyaden Çarın elkabını dahi zammedüb cevab:

Teslim-i Nâme-i hümayun-ı şevket-makrûn ve mektub-ı hazret-i veliyy-ün-niamî

Sultan-ül-berreyn ve Hakan-ül-bahreyn, Hâdim-ül, Haremeyn üş-şerifeyn sani-i İskender-i Zülkarneyn es- sultan, ibn-üs-sultan ibn-üs-sultan, ibn-üs-sultan-el-gazi Ahmed Han, ibn-sülân-ül gazi Mehmed Han, ibn-üs-Sultan İbrahim Han Efendimiz Hazretlerinin Nâme-i Hümayun-ı şevket-makrûn-ı meymenet - meşunlariyle âli-himem, melekiyy-üş-şiyem, düstur-ı ekrem ve müşîr-i efham, nâzim-ı menazım-ül-ümem, Vezîr-i A'zam, Damad-ı hazrât-i şehinşah-i muazzam, Devletlü, İnyetlü, Mürüvvetlü, Merhametlü veliyy-ün-niam-i sahib-devlet Efendimiz Hazretlerinin tebliğ-i mahabbet ü meveddet-i dostane ve mektub-ı sadâkat-i müsalehat-nişaneleriyle bu kullarını iftihar-ı ümera-il izam-il-iseviyye, muhtar-ı kübera-il-fiham-il-mesîhiyye, Moskov vilâyetlerinin Çarı ve Rus memleketinin ve ana tâbi nice yerlerin ferman-fermâ ve hükümdârı Hürmetlü, Riayetlü, Sadakatlü, Mahabbetlü siz ulu dostlarına hatır-ı dostanelerin istinbâ ve isti'lâm için irsal buyurmuşlardır. Felillâh-il-hamdü vel-minne الله الحمد والمنه emanetleri siz Mahabbetlü dostlarına teslim olundu, kıraat olundukda her ahval ü mevad malûmunuz olur.

İnşâ'-Allâhu tealâ Şevketlü, Azametlü Efendimizin siz Sadakatlü dostlarına olan hüsn-i zanları üzere sizlerden dahi her vechile dostluğun merasimine lâyük ve sulh-i müebbed-i müekkedenin şurutuna muvafık mahabbet ü meveddete dair südür eden harekât ve kelimatınızı taraf-ı Devlet-i Aliyyelerine inşâ'-Allâhu tealâ sadakat üzere tebliğ ve tefhim olunur. Bundan sonra cenab-ı sadakat-meablarına tefhimi muk-tazi olan bazı mevad def'a-i sanide arz u ilâm olunur. Hak sübhanehu ve tealâ Hazretleri encamını hayr ile fetheylîye âmîn.

Bundan sonra oğlumuzun elinde boyamanın içinde İnyetlü Efendimin dahi mektubun alub sofanın üzerine tekrar çıkılıb «Devletlü, İnyetlü, sahib-i devlet Efendimizin mektublarıdır» deyü kendüye doğru yürüdükdü gene Çar Başvekile işaret ve Başvekil yanımıza gelüb ol dahi Başvekile teslim ve sandukanın üzerine kodular. Çar dahi Başvekil vesate-tiyle «Nâme-i Hümayunu tercüme edüb kıraat edelim, derununda bazı mükâlemesi iktiza eden mevad-ı mükâlemeye vekil tayin ederiz» deyü cevab ve ba'dehu avdet ve gene nerdüban başında hintolara binilüb konağımıza nüzul olundukda hintocularına ve bargir götürenlere ve üzerimize ta'yin olunan kapudan ve soltatlara ikram olunmuşdur. İki saat mü-rurundan sonra Çar tarafından bir âdemleri gelüb «Çar Hazretleri siz-den hazzeylediklerinden size ikram için taam gönderdiler, ma'zur buyurun» deyüb biz dahi «berekât versün, bize ikram etmişler, memnun olduk» deyü gelen âdeme ikram olunub gönderildi.

Gelen zahîrenin defterinin suretidir

Oküz	Buzağı	Mısır tavuğu	Ördek	Tavuk	Güvercin	Koyun
1	re's 1	3	5	10	6	3
Süt	Revgan-i sade	Tuz	Grah (غراه)	Pirinç	Üzüm	Kahve Çay
kıyye 10	kıyye 11	kıyye 6	kıyye 16	kıyye 13	kıyye 13	kıyye 3 3
Şeker	Asel	Soğan	Sarmısak	Sirke	Nan	Şekerleme
kıyye 3	kıyye 4	kıyye 11	kıyye 5	kıyye 10	80	kıyye 3
Elma	Balık	Ab-ı limon	Turşu-i limon			
kıyye 50	kıyye 5	kıyye 1	kıyye 10			

Yevm-i salı, el-vaki fi 10 Ca. 1135 (10 cümaziyelevvel 1135 = 16-II-1723)

Başvekil tarafından üç adet hinto gelüb mükâlemeye davet, biz dahi hintolara süvar ve gene derun-i kal'aye Çar'ın sarayının sol tarafında divan sürmeğe mahsus olan odanın nerdübanı yanında nüzul ve bâlâsına suûd, bir kebîr vâsi odadan geçilüb bir odaya dahi girildikde Başvekil ve Lehe Büyükelçilik ile giden Dalgerok (دالغروق)^{26]} nâm vekil ve mukaddema Âsitane bahs olunan Elçi Petro Androviç ve bir dahi sır kâtibi misillü şapkaları ellerinde odanın orta yerinde karşı gelüb «Hoş geldiniz, safa geldiniz» deyü beşâset ile dostâne muamele ve iskemleye teklif ve iclâs olunub biz Başvekil ile karşı be-karşı ve sol tarafımızda Osman Ağa, vekiller karşumuzda oturulub hal ü hatır sorulduktan sonra meclis-i halvet olunub bir mikdar sükût... ba'dehu Osman Ağa için «Esrara mahrem midir?» deyü sual, biz dahi «İnayetlü Efendimizin muteber Ağalarındandır ve dostluk haberinizi bir gün evel göndermeğe İnayetlü Efendilerimiz ferman buyurmuşlardır, mâni değildir» deyü cevap, ba'dehu Başvekil «Nâme-i Hümayunu terceme eyledik ve mefhumunda olan mevâd malûmumuz oldu. Ancak lisanen dahi sipariş olunmuş cevabınız var ise buyurun» dedikde biz dahi «Pek makul, biz de tarafınızdan habere müterakkı idik, bizim lisanen cevabımız gene Nâme-i Hümayun-ı şevket-makrûn ve mektub-ı veliyy-ün-niamîde tasrih ve beyan olunduğu vech üzere Devlet-i Aliyye-i ebed-peyvend ile mabeyninizde vâki olan sulh u selâhın şürutu tarafeynden riayet olunur iken nehr-i Ton kazaklarının Nogay tatarlarına ve Butkali (بوتقالی) Kazaklarına îsal eyledikleri mazarratı ve Topal Yuvan'ın nehr-i Ton Kâlmuğiyle eylediği fazâhat cümleden fâhiş olduğunu ve Çerkes Keriman Hatmanının (خوٹمان) nâ-hemvâr hareketini ve bu esnada olan hareketiniz takribi ile serhadd-i mansurede olan muhâfızın ve müra-bitînin teşviş ve ihtilâline bâdi olub bu makule işler sulh-i müebbedenin şurutuna mugayir olmağla serhadd-i mansure muhafızları Saadetlü Han-ı âlişan^{27]} Hazretleri arz u mahzarlar birle taraf-i Devlet-i Aliyyeye ilâm ve Şevketlü, Azametlu Efendimizin sem'i hümayunlarına ilka eylediklerini ve tarafınızdan zâhiren müşahede olunan hulûs u meveddetinize muvafakaten Şevketlü, Azametlü, Kudretlü Efendimizin hüsn-i zanları üzere isti'lâm-ı keyfiyet için müstakillen bu kullarını ta'yin buyurdıkları ve sizlerden dahi dostluk vechile südur eden kelimatınızı taraf-ı Devlet-i Aliyyelerine sadakat üzere tebliğ etmem ile dostluk günden güne takviyet ve müstahkem olacağını vel-hasıl dostluğu i'zam ederek cevap ve insan nisyandan mürekkebdir, ya sevh ü hata ya

^{26]} Vasili-Vladimiroviç Dolgoruki [1667-1746]

^{27]} Saadet Girey Han III.

galat tercüme olunur, tarafeynin dostluğu hususidir, gayri bir söz mah-lût olmasun» deyü lisanen cevabımızı bir kâğıda tahrir ve yedlerine veril-mekle sureti bu mahalle tahrir olundu.

fi 10 Ca. 1135 (10 cümaziyelevvel 1135 = 16-II1723)

Devlet-i Aliyye i ebed-peyvend ile mabeyninizde vâki olan sulh-ı müebbedin şürütü tarafeynden riayet olunub ve serhadlarımızda olan muhafızın ve murabitine bâhusus Saadetlü, Celâdetlü Han-ı âlişan Hazretlerine bu sulh-ı müebbedin şeraitine riayet etmeleri için daima fer-man-ı cihandarî ile tenbih-i ekid olunmakda iken bundan akdem nehr-i Ton kazaklarının Devlet-i Aliyyeye tabi Nagay Tatarına ve Çerakiseye ve Butkali kazaklarına isal-i mazarrât etmeleriyle icra-yi hakkolunmak için tarafeynden mübaşirler ta'yin olunduktan sonra bu def'a dahi Topal Yuvan nâm Kazak nehr-i Ton Kalmuğile eylediği fazâhat cümleden fâhiş olduğu sizin dahi malûmunuz, bâhusus Çerkes Kirmanda olan Hatmanın eylediği nâ-hemvar hareket ve zarar u ziyan mabeynde olan dostluğun şürütuna mugayir olmağla serhadd-i mansû e de olan vüzera-yi izam ve mîr-i mîran ve muhafızın ve zabitan ve hükkâm arz ü mahzarları birle taraf-ı Devlet-i Aliyyeye ilâm eylediklerinden mâadâ bu esnada olan hareketinizde taraf-ı Devlet-i Aliyyeye tâbi Çerkes ve Kabartay ve gayri memleketlerin ahailerinin teşviş ve ihtilâline bâdi olduğun Saadetlü, Celâdetlü Han-ı âlişan Hazretleri bu işler sulh-ı müebbede-nin şürütuna mugayirdir deyü Şevketlü, Kudretlü, Mehabetlü Efendimiz-in sem'-i hümayunların ilka ve bu hususlar Devlet-i Aliyyede mukim Kapukethüdanıza tebyin olundukda ve bu hususlarda kat'â sizin haberi-niz olmayub ve rızanız dahi olmadığın iş'ar eyledikde tarafınızdan olan hulûs u meveddetinize muvafakaten ve Şevketlü Efendimizin cenab-ı sadakat-maablarına olan hüsn i zanları üzere dostluk şeraitinin mukte-zası olduğundan naşi ilâm-ı hal ve isti'lâm-ı keyfiyet-i ahvaliniz için müstakillen bu kullarını ta'yin buyurmuşlardır. Siz Sadakatlü dostla-rından dahi bu kavî dostluğun şürütuna muvafık zikrolunan mevaddın icraları hususunda tahriren ve lisanen südür eden kelimatınızı taraf-ı Dev-let-i Aliyyelerine sadakat üzere arz ve ilâm ederim. İnşâ'-Allâhu taalâ dostluk evvelkiden ziyade olacağı bî-iştibahdır. Hak sübhanehu tealâ Hazretleri tarafından olan ibad-ullâha enfa' ve hayırlu işlere muvaffak eyliye,,. Cevablarında «Tarafımızdan Devlet-i Aliyye ile dostluğumuz kemalde olub bu işlere İmparatorumuzun kat'â rızası yokdur ve bundan akdem olan zarar u ziyan hususunu cümle tekmil etmeğe tenbih etmişler-dir. Ancak bizim de zararımız vardır, sizin de komsarınız doğruluk ile görür mü» dediklerinde «İnşâ'-Allâhu taalâ doğruluk ve sadakat ile görür-

ler. Zira Devlet-i Aliyyenin mutemed kullarındandır. İnyetlü Efendilerimizin rizalarına muhalif iş etmek ihtimali matasavver değildir» deyü cevap verdiğimizde tekrar «Mukaddem Âsitanede habsolunan Elçi İmparator Hazretleri rizası üzere kendü nefesine zarar olarak işlerden gayri Devlet-i Aliyyenin rizası üzere cümle işlerinin teklifini teknil etmeğe ihtimam ederler ve sizi dostluk cevabıyla göndeririz ve sulh-ı müebbedin şürutu dahi böyledir ve bu cevaplar İmparator Efendimizin cevablarıdır, bizim dostluğumuz kemalde; halkın sözüne niçin itimad ederler? Tatar tâifesi hod malûmunuzdur, sulhü istemezler; zira sulhü isteseler aç kalurlar ve kârları da budur ve bizim seferimizden Devlet-i Aliyyeye şüphe gelmesine bâis nedir? Mukaddem kendülerden istizan etmiş idik,, dediklerinde, “bâis ne olduğun bir vakt-i âharde anı dahi ifade ederüz,, deyü cevap verildikde tekrar «Nâme-i Hümayunda bir saat mukaddem avdetiniz tahrir buyurulmuş, belki Devlet-i Aliyye cevaba muntazırdır. Muradımız sizi bir gün evvel avdet etdirmektir. Heman anı da bu meclisde buyurun». “Pek makul,, deyüb “Hürmetlü Çar Hazretleri Devlet-i Aliyye-i ebed-peyvend ile dostluğunu müebbed ve müşeyyed edüb el-yevm dostlukları kemalde ve Devlet-i Aliyye dahi kadimden berü ve kütüb-i tevarihlerde tahrir olunduğu üzere kemayenbaği riayetde olduğunu ve bu esnada hareket eyledüğünüz mahallere bir vaktde bir türlü hareket vâki olmadığını Lezgi tâifesi Devlet-i Aliyyeye arz u mahzarlar gönderüb iltica eylediler, ittihad-i dinî muktezasınca kabul olunmamak imkânda olmadığını ve mukaddem Devlet-i Aliyyeye bu hareketiniz ancak Lezgi tâifesinden ahz-i intikam için olub gayri işim yokdur deyü ilam etmiş idiniz. Beher hal şimdîyedek bir mikdar ahz-i intikam dahi olduğunu ve ol mahallerde geşt ü güzar eylemeniz ile serhaddi mansureden Çıldır ve Erzurum ve Kars eyaletlerinde ve ol etrafda olan ahali-i vilâyetlerin, hususa umumen tavâif-i askeriye teşviş-i hatırlarına ve âram u kararlarının indifainâ bâdi olduğunu ve Lezgi tâifesi ve Dağıstanlı şimden sonra Devlet-i Aliyyeye tâbi oldular, gayri kendülerden el çekmeniz ile meyanede olan dostluk ne mertebe derece-i âlâya reside olacağını hulâsa-i meram bundan akdem Karapınar (nâm mahalde gelen kaime i veliyy-ün-niamînin mefhumunu kendülüğümüzden olmak üzere tefhim» ve “Devlet-i Aliyyeye bir tahmil-i minnet etmesünler deyü vaktin iktizasına göre derununda kendü taahhüdümüzü ketmolunub dostluk vechile ifade ve zikrolunduğu vech üzere şübhemiz olduğundan tercümede bir galat olmasun” deyü bir kâğıda tahrir ve yedlerine bu dahi verilmele sureti bu mahalle tahrir olundu.

Hürmetlü Çar Hazretleri Devlet-i Aliyye-i ebed-peyvend ile olan dostluklarını müeyyed ve müşeyyed edüb el-yevm dostluğun şeraitine

riayetiniz kemalde ve Devlet-i Aliyye dahi daima dostluğun merasimine kemâyenbağî riayetde olub dostluk günden güne derece-i a'lâye resîde olmakda iken hâlâ hareket eylediğiniz mahallere hiç bir vakitte bir türlü hareket vâki olmadığından bu def'a böyle sizin asakir-i mevfüre ile olan Gürcü ve Abaza ve Çerakise beyinlerinde ihtilâle bâis bu haberler serhadd-i mansureden olan muhafızîn ve murabitîn ve Çıldır ve Erzurum ve Kars eyaletlerinde ve ol etrafda olan ahali-i vilâyet hususâ umumen tavâif-i askeriye teşviş-i hatırlarına ve ârâm u kararlarının indifana bâdi olmuştur ve Lezgi tâifesi Devlet-i Aliyyeye arz u mahzarlar gönderüb iltica eylediler. İttihad-ı dinî muktezasınca kabul olunmamak imkânda değildir. Mukaddema Devlet-i Aliyyeye bu hareketiniz ancak Lezgi tâifesinden ahz-ı intikam için olub gayri bir türlü işim yoktur deyü ilâm eylemiş idiniz. Öyle oldukda beherhal şimdidek ahz-ı intikam dahi olmuştur. Bundan sonra anlar Devlet-i Aliyyeye tâbi oldular. Gayri kendülerden el çekmeniz ile serhadlerimizde olanlar dahi teşviş ve sükûn ve ârâm bulurlar. Bu hususda dahi bil-cümle Devlet-i Aliyyede mukim Kapukethüdanıza tavsiye olunmuştur. Sizlere yazdığından dahi malûmunuz olub Devlet-i Aliyyenin bu re'yine muvafakat eylemeniz ile meyanede olan dostluk bu mertebeye resîde olcaktır ki sizler dahi memnun ve mahzuz olursuz.

Cevablarında gene Elçi-i mesfur Petro Andreviç, "Ben kendim bile idim ve biz Ejderhan denizi (دیکزی) üzerlerinde idik. Zikrolunan vilâyetler ile mabeynimizde dağlar vardır ki ne anlar bizim tarafımıza ve ne biz anların tarafına varmak mümkün değildir ve mümkün olub düz ova dahi olsa anlar bizim dostlarımızdır. Üzerlerine varılmak ve Devlet-i Aliyyeye tâbi olanlara tarafımızdan zarar isabet etmek mutasavver değildir ve Lezgi tâifesinden dahi ahz-ı intikam olmadı. Ancak bu kâğıdı İmparatorumuza gösterelim ve size dostluk vechile cevap veririz," dediklerinde. «Pek makul» deyü «Bazı dostluğa dair birkaç sözümüz vardır, anı dahi bir vakt-i âharde Başvekil Hazretlerine söyleriz» deyü def'i meclis ve gene hintolara binilüb konağımıza nüzul olundu.

El-vaki fi yevm-i cum'a 13 Ca. 1135 (13 cümaziyelevvel 1135 = 1135 = 19 - II - 1723)

Yevm-i mezbûrda Başvekil tarafından hintolar gelüb mukaddem varılan mahalle varıldıkda Başvekil ve vükelâsından Lehe Büyükelçi olan *Dalgerok* (Dolgoruki) ve İstanbul'da habsolunan Elçi Petro Andreviç ve Çar'ın sır-kâtibi vebir Moskolu dahi uslûb-ı sabık üzere odanın orta yerinde istik-

bal, dostluk muamelesiyle «Hoş geldiniz, safa geldiniz» deyü iskemleye yer gösterüb biz Başvekilin karşusunda ve anların beşi dahi karşumuzda iclâs olundukda halvet olunub ba'dehu Başvekil «Bundan akdem olan meclisde bir iki sözüm vardır buyurmuş idiniz. Anı dahi buyurun malûmumuz olsun» dediklerinde biz dahi «bundan akdem Han Hazretlerinin taraflarından tavsiye olunub ve hâk-i pâ-y-i veliyy-ün-niamîye kaime ile arzolunan *Kabarta*'dan isyan ve firar eden Arslan Bey hususu anılmasa belki efendilerimizden itab olunur mülâhazasiyle verilen cevap mukaddema Kabartay'dan Arslan Beyi sahib çıkarılmayub ve Kabartay'dan mutada muhalif ziyade rehin mütalebesinden feragat ve kadîmden ola-geldüğü üzere bir Bey bir sabî oğlanı almağla kanaat ve bu vechile dostluğa takviyet verilmek hususu dahi taraf-ı Devlet-i Aliyyeden kapukethüdanıza tefhim olundukda emriniz üzere Çar dostunuza bir âdem ve irade buyurduğunuz vechile karîn-i husul olur deyü cevap vermiş idi. Bu mevad dahi vücud-pezîr oldukda mabeyinde olan dostluk ne mer-tebe takviyet ve ne mertebe müstahkem olacağı hüveydadır». Cevaplarında «İmparatorumuz Terek kal'asına vardıkda Arslan Bey anda idi ve İmparator kendüye izaz ve ikram eyledi, oğlunu rehin getirmemiş idi. Sonra oğlunu getürdü. İmparator kendisini izaz ile gönderdi» dediklerinde «Tekrar bizim size söylediğimiz Arslan Beydir, siz İslâm Beyi anladınız. İslâm Bey gitdüğünü biz de bilürüz.» «Beli Arslan Bey dahi Ejderhanda Çarımıza geldi ve gene evine gitdi. Lâkin bu cevabınızı dahi Çarımıza gösterelim. Bunun dahi cevabını yazarız» dediler. Ba'dehu «Dahi cevabınız var mıdır?» deyü sual, biz dahi «Cevabımız tamam oldu; şimden sonra bizim sizden Nâme-i Hümayunda ve mektub-ı veliyy-ün-niamîde tasrih ve beyan olunduğu üzre bir saat mukaddem tahriren ve lisanen cevabınıza müterakkıbiz» deyü cevap. Tekrar kendüleri «Hoş imdi bu dostluk mükâlemesidir. İmparatorumuz ferman eylediler, mukaddem verilen kâğıdınızda bizim bu seferimizden Gürcü ve Abaza ve Çerakise beyinlerinde ihtilâl verüldüğü yazılmış. Bizler bin vers mikdarı kendü hududumuzdan kırlardan geçdik. İhtilâllerine bâis ve Devlet-i Aliyyeye şübhe gelmesine bâdi nedir? Biz devletden ol tarafa gitmemizi istfzan eylemiş idik. Elbette bir gayrı aslı vardır. Tarafsilen buyurun» deyü birkaç def'a bazı müzakere ile ibram ve derunlarında bî-gill muhtefi olan fikr-i fasidlerini Devlet-i Aliyye duymuş mudur ve anlamışlar mıdır?» deyü dek ile ağızımızdan cevap almak sadedinde oldukları mülâhaza olundukda derun-ı fasidelerinden olan mel'anetlerini isticlâb olunduğu vechile kendülerine âşikâr etmek münasib olmamağla verilen cevap: «Sizler bu kadar asakir-i mevfûre ile ol taraflara vardığınızda Gürcü ve Abaza ve Çerakise bu kadar asker bu tarafa

geliyor ve siz âdemleriniz varub göiünmeleriyle beyinlerinde ihtilâl vâki olduğundan bu haberler ol taraflarda olan serhad vilâyetlerimize şüyü' bulmak ile taraf taraf bu geliş yalnız Lezgi ve Dağıstanlu tâifesinden ahz-i intikam için değildir, bir gayri fikir vardır, deyü Devlet-i Aliyyeye arz u mahzarlar birle ilâm etmeleriyle vükelâ-yi Devlet-i ebed-peyvend ve tavâif-i askeriyenin güft ü gûsuna bâdi olmuştur. Lâkin Devletlü, İnaletlü, Merhametlü sahib-i devlet Efendimiz ziyade âkil ve müdebbir ve tavarih-şinâs olduğundan millet-i nasârâdan sulh esnasında bir mülûk bunu etmemişdir,, deyü cümleyi iskât ve "bu kullarını müstakillen gönderdiler. Şimdi sizin tarafınızdan cevaba müterakkibiz. Eğer sizin hududlarınızda olan muhafızın ve zabitlerinizden bu misillü kâğıdlar gelse sizler şübhe-ye varmaz mıydınız?,, dedikde anlar dahi «bu kavi dostluk esnasında itimat etmez idik» deyü cevap verdiler. Biz dahi: «İtimad etmek değil, belki binefsihi kendünüz hudud başına varırdınız» dediğimizde birbirilerine bakışub nîm tebessüm etdiler ve gene cevaplarında «Bizim dostluğnuzmu kendünüz gözünüz ile görürsüz, lâkin mukaddem Lezgi tâifesi İmparatora ne kadar zarar eylediler, mümkün olsa Çarımız asker ile gitmez idi. Eğer sühulet ile zararımızı ödeyelerdi, ancak haber gönderirdik; zararımızı ödemek değil, belki cevap dahi vermediler. Devlet-i Aliyyeye malûm idi. İntikamımız için Acem tarafına gitmiş idik. Gerek idi ki hudud başlarında olanlara asker ile geçerler ise aslı şudur diyeler idi. Düşmen sözüne niçün itimad edeler? Bizim Çarımızın müradı ve sulh-ı müebbedde sabit-kadem olmakdır ve tahrir ve ifade buyurduğunuz üzere sizin zararlarınız gerçekdir. Vücüd-pezir olmasına komsarlar ta'yin olundu. Lâkin Deli Sultan ahvali malûmunuzdur. Yirmi bin mikdarı âdemimiz ve yirmi bin ruble kadar eşyamız gitdi, ancak gerüye yedi yüz âdem reddolundu. Bizim de zararımıza zâmin misiniz?» dediklerinde biz dahi «Yok ol hususta memuriyetim yokdur» deyü kat'î cevap. Tekrar "Lezki tâifesine Devlet-i Aliyye sahib çıkmamak gerek idi. Zira bu zararımız vardır. Şimdi el çekmemizi buyurursunuz, mukaddem kendülere istizan olunmuş idi» dediklerinde biz dahi «Anlar mukaddem Devlet-i Aliyyeye tâbi değiller idi ve Devlet-i Aliyye sizinle dostluğu olduğuna binaen zararınız almak için müsaade eylediler. Şimdiyedek bir mikdar ahz-i intikam eylediniz ve nice memleketlerin tahrib eylediniz. Şimden sonra anlar Devlet-i Aliyyeye iltica ve arz u mahzarlar gönderüb tâbi oldular^{28]}. Biz de ümmet-i Muhammeddeniz. Lezkiyi pâymâl ettirmen, deyü rica eylediler. Kitaplarımız kavlince kabul etmemek mümkün değildir. Lâkin vardır dersiniz, çünkü biz bu tarafa geldik. Bizim ile Devlet-i Aliyyeye yazın ve Devlet-i Aliyye tavassut edüb dostluk vechile bir

^{28]} *Küçük Çelebizade Asım Tarihi*, s. 57, 138-139

surete ifrağ olunur» deyü cevab. «Şimdi el çekdiğimiz halde olan zararımızı bu mahalde bir suret buldurmağa murahhas mısınız?» dediklerinde «Murahhas değilim, ancak siz el çeküb Devlet-i Aliyyenin bu re'yine muvafakat eylediğinizi bizimle yazsanız, çünkü meyanede olan dostluk dahi kavi olur. Elbette dostluk vechile bir surete ifrağ olunur idi» deyü cevab verildi. Tekrar cevaplarında «Tatar tâifesi hududa karîb olmağla bizim kazaklar ile dâima kavga eksik değil. Lezki dahi size tâbi oldukları halde hududa karîb olub bu taraftan onların dahi kavgası zuhûr eder. Hem-dinimizdir deyü hıfzınıza alursuz; öyle oldukda eğerçi biz alamayuz, lâkin Gürcü ve Abaza ve Çerkes de bizim hem-dinimizdir, anları biz de alsak hazzeder misiniz? Devlet-i Aliyye büyük devletdir. Lezki tâifesi tâbi oldukda hududumuza dahi karîb olunur. Devlet-i Aliyyeye şübhe geldiği gibi bize dahi şübhe gelür» deyü cevab eylediler. Biz dahi «Çerkes ve Abaza ve Gürcü matekaddemden berü Devlet-i Aliyyeye tâbileridir. Lezki tâifesi aslında sizin tâbiünüz olmayub kimsenin mahkûm ve fermanberi değiller idi. Hem-dinimiz olmağla şimdi Devlet-i Aliyyeye tâbi oldular. Sahib çıkmamak imkânda değildir ve mabeynde dostluk kavi oldukda inşâ'-Allâhu tealâ tarafeynde olan şübheler biz vardıkda cümlesi def'olur» deyü cevab verilüb anlar dahi «Pek güzel bizim, sözümüzü ve sizin cevabınızı tahrir edüb İmparatorumuza gösterelim ve İmparator Efendimizin müradı mabeynde dostluğu dahi kavi etmek olduğunu bilin» dediklerinde biz dahi cevab eyledik ki «Bize sizinle görüşmeden ve bir cevabınız işitmeden sınırunuza girelidenberü ahalinizden dostluk müşahede eylediğim ecilden Lohan (لوحان) nâm mahalden dostluk haberinizi tahrir edüb Devlet-i Aliyyeye göndermeğe cesaret eyledim» deyü cevab. Azîm hazzeylediler ve «Devlet-i Aliyyeden sizin gibi uslu âdem gönderdiklerinden biz ve İmparator Efendimiz ziyade memnun olduk» deyü mübalega badiheba (بادی هبا) ikrâmlar eylediler ve «Mukaddem şöyle yazmışsınız, inşâ'-Allâh şimdi dahi ziyade müşahede edersiz ki İmparator Efendimizin derunlarında dostluk ne(derecede) müstahkem olduğunu ve sizi bir mertebe dostluk haberiyle gönderirler ki siz de ve Devlet-i Aliyye dahi memnun olurlar» deyü cevab verdiklerinde biz dahi «Ben Devletlü, İnyetlü sahib-i devlet Efendimizin mahsus kendi çırağıyım. Kendi bendeleri olub ve mahremi olduğum hasebiyle lisanlarından bir vakitte işitmiş idim ki Çar Hazretleri ile çünki bizim vaktimizde dostluğu müebbed ve müşeyyed eyledik; sair mülûk birbirleriyle ittifak etmeleriyle vilâyetlerini ma'mur ve âbâdân edüb ve serhadlerde dahi bu misillü zararlardan berî olurlar. Eğer kendi taraflarından iltica olunub bize yazsalar idi tahkik bu husustâ Şevketlü, Mehabetlü Efendimin bir vakt-i beşâsetlerinde hâk-i pâylarına reca edüb ittifak ve ittihad

ile dostluk dahi ziyade metfn ve müstahkem ve bu sebep ile tarafeynin serhadleri mamûr ve bu misillü zararlardan emîn olurlar idi deyü derunlarında dostluk ne mertebe muhkem ve kavi olduğun mülâhaza edin» deyü cevab.

«Bu sözünüzü İmparator Efendimize ifade eylediğimizde ziyade hazederler; ancak bu hususda murahhas mısınız?» deyü sual biz dahi «Murahhas değilim, lâkin İna yetlü Efendimin mahremi olub ve siz derununuzda olan dostluğu irad eyledüğünüzden biz dahi İna yetlü Efendimin derunlarında dostluk ne mertebede olduğunu bilmekle kendülüğimden söyledim. Lâkin tarafınızdan reca olunub İna yetlü sahib-i devlet Efendimize yazsanız belki olurdu» deyü cevab verildi ve bazı dahi dostluğa dair müzakere olunub ref'-i meclis ve konağımıza nüzul vel-hasıl bu meclisde yalnız Arslan Bey hususu ile tamam olunmak tasmin olunmuş idi. Lâkin bir vechile halâs olunmayub dört nefer Koca Moskov vükelâsı birbiriyle meşveret edüb söyler, biri dahi sır kâtibi önünde beş altı tabaka kâğıd tesvid etmiş kâğıda bakub söylerler. Bu fakir-i pür-taksir Devlet-i Aliyyenin bir ednâ kuludur bilütf-illâhı tealâ İna yetlü veliyy-ün-niam Efendilerimin yümn ü himmet-i aliyyeleri ve dua-yi hayriyyeleri berekâtiyle alâ-kader-it-tâka vech-i meşrûh üzere iktizasi hasebiyle bilâ tevakkuf cevab verildi.

El-vâki fi 17 ca. 1135 (17 cümaziyelevvel 1135 = 23. II. 1723)

Yevm-i mezbârda bir def'a dahi mükâlemeye davet ve mahall-i mezbûra varıldıkda uslûb-ı sabık üzre dört vükelâsiyle Başvekil oturulub hal ü hatır sorulduktan sonra meclis tahliye ve bir Türkçesi kalîl âhar tercüman vesatetiyle «dahi bir tefhim olunacak cevabınız var mıdır?» deyü tekrar sual eylediklerinde biz dahi «Size mukaddem olan meclisde bundan gayrı cevabımız yokdur ve bunu tefhim eylemiş idik. Şimdi biz sizden cevaba muntazırız, sizin cevabınız ne ise söylen» dedikde beş on tabaka kâğıdı yazılı önlerine koyub ve Topal Yuvan mev-vadesini (موادہ سنی) okuyub «Topal Yuvan'ın eylediği fezahat ve bulunan eşyaları gerü istirdad ve kendülerin habs ve haklarından gelinmek için Çarımız ferman eyledi ve Lezki tâifesi hususu Çarımızın muradı dostlukdur. Çerkesden ötürü sözümüz yokdur, ancak Ejderha denizi (دیکری) kurbinde olan Lezki Çarımıza tâbilerdir» deyüb biz dahi «Arslan Bey hususu yazılı mıdır?» deyü sual olundukda tecahül den gelüb «Nasıl Arslan Beydir, haberimiz yokdur» deyü redd-i kelâm eylediklerinde biz dahi «Bu nasıl sözdür? geçen meclisde biz bunu size iki def'a takrir eyledik; siz İslâm Beyi anladınız, biz tekrar size Arslan Beydir, deyü takrir

eyledik; Çarımıza bunu dahi yazarız deyü cevab eylediniz. Şimdi bilküllüye inkâr edersiz. Yarın Devlet-i Aliyyeye sizin cevablarınızı götürdüğümde bize nice i'timad hasıl (olur) ve nice cevab verelim; Biz sizin gelelidenberü (كلله نبرو) lisanınızdan dostluk cevabların işidüb ve kendünüzden dostluk müşahede olunur. Lâkin derununuzda ne olduğun bilmem» deyü cevap. Tekrar «Biz bu kâğıdı anın için yazdık. Bunları cümle Türkçeye tercüme edüb size veririz. Galatı var ise gene ihracı manâ (mâni) değildir, deyü cevap. Biz dahi «Böyle olduğu halde bize de itmînan-ı kalb gelür» deyü cevap verildi. Tekrar «Arslan Bey mevadını bir kâğıda tesvid edin, anı dahi verin yazarız» deyüb biz dahi «mukaddem verdiğimiz cevab üzere tahrir ve yedlerine teslim olundu. Ba'dehu cevab eylediler ki «Müzakerede Tatar tâyifesinin cümlesi ve Hanın kendü eyledüğü işi size gösteririz. Kendi gözünüz ile müşahede edersiz demiş idik» deyü Han Hazretleri tarafından Şamhal Beyi Âdil Giray Beye yazılan mektubu elimize verüb ve «bunun dahi suretini size veririz, Devlet-i Aliyyeye götürürsüz, manzurları oldukda dostluk vaktinde böyle iş eyledüğü için kendüye Divan eylesünler. Şimdi Han buna ne cevab verir, siz ne dersiz» deyü sual. Biz dahi «Mechul cevabı vermek nice mümkün. Mektubun mefhumu üzere anlar ümmet-i Muhammed olmağla üzerinize düşman geliyor, gafil olmamaları için belki yazdım» deyü cevap ve (رفع) ref'-i meclis olunub konağımıza nüzul.

El-vâki fi 23 ca. 1135 (23 cümaziyelevvel 1135 = I. III. 1723)

Yevm-i mezbûra gelince aslâ taraflarından haber zuhûr etmeyüb ve bu günlerde küfürleri (yortuları) olduğundan tarafımızdan Başvekile âdem gönderüb buluşmak mümkün olmamağla üzerimize ta'yin olunan mayoru çağırub Antonaki vesatıyla gönderilen cevablar: «Bizden Başvekile varırsız, hatırların sual etdikden sonra bize Devletlü, İnyetlü, Sâhib-i devlet Efendimiz Hazretlerinin tenbih ve tekidleri olub biz Moskova dâhil oldukdan sonra taraf-ı âlilerine dostlarından her ne muamele görür isek yazub ilâm etmek üzere emr ü ferman buyurmuşlar idi. Biz dahi bu mahalle geleliden berü Çar Hazretlerinden dostluk müşahede eylediğimizi bir saat mukaddem bir âdemimiz ile göndermek mürad ederiz; izinleri olurmu?» deyü istizan olundukda ertesi gün Başvekil tarafından mayor gelüb «Başvekil selâm edüb hatırların sual eylediler; siparişiniz üzere cevabınızı tefhim eylediğimde mani değil, lâkin yarın değil ol bir gün (اول برکون) kendüleriyle mükâlememiz vardır. İnşâ'-Allâh kendülerini dahi icâleten göndermek üzereyiz» deyü cevap getürdüler.

(Arkast var)